

*Weder dem Vergangenen anheimfallen noch
dem Zukünftigen. Es kommt darauf an, ganz
gegenwärtig zu sein.*

KARL JASPERS

PREDSLOV K PRVÉMU VYDANIU

DVE SVETOVÉ VOJNY za života jednej generácie, oddelené nepretržitou reťazou miestnych konfliktov a revolúcií, po ktorých nenasledovala žiadna mierová dohoda pre porazených ani úľava pre víťaza, sa skončili v očakávaní tretej svetovej vojny medzi dvoma zostávajúcimi svetovými mocnosťami. Tento moment očakávania je ako ticho, ktoré sa rozprestrie, keď zomrú všetky nádeje. Už nedúfame v konečnú obnovu starého svetového poriadku so všetkými jeho tradíciami ani v reintegráciu máš piatich kontinentov uvrhnutých do chaosu, ktorý vyvolalo násilie vojen a revolúcií a rastúci rozklad všetkého, čo od toho zatiaľ zostalo ušetrené. V najrozmanitejších podmienkach a za najrôznejších okolností pozorujeme vývoj rovnakých fenoménov – bezdomovstva v bezprecedentnom rozsahu a vykorenenosti v nevidanej hĺbke.

Naša budúcnosť nebola nikdy taká nepredvídateľná, nikdy nezávisela do takej miery od politických síl, od ktorých nemožno s dôverou očakávať, že sa budú riadiť zákonitostami zdravého rozumu a vlastného záujmu – teda od síl, ktoré podľa štandardov iných storočí pôsobia ako číre šialenstvo. Ľudstvo akoby sa rozdelilo na tých, ktorí veria v ľudskú všemocnosť (ktorí si myslia, že ak človek vie organizovať masy, tak je možné všetko), a tých, pre ktorých sa bezmocnosť stala hlavnou skúsenosťou ich života.

Na úrovni historického náhľadu a politického myslenia prevažuje mylne ponímaná všeobecná zhoda, že základná štruktúra všetkých civilizácií sa nachádza v zlomovom bode. Môže sa síce zdať, že v niektorých častiach sveta je táto zhoda zachovaná lepšie než inde, nikde sa však nemôže stať vodidlom pre všetky možnosti storočia ani poskytnúť primeranú odpoveď na jeho hrôzy. Často sa zdá, že bližšie k centru týchto udalostí je zúfalá nádej a zúfalý strach než vyvážený úsudok a umiernený náhľad. Na hlavné udalosti našej doby zabudli rovnako dôsledne tí, ktorí sa oddali viere v nevyhnutnosť skazy, aj tí, ktorí si osvojili neuvážený optimizmus.

.....

Táto kniha bola napísaná na podloží neuváženého optimizmu i bezbrehého zúfalstva. Hovorí sa, že pokrok a zmar sú dve strany jednej mince, že sú to články povery, nie viery. Bola napísaná v presvedčení, že by malo byť možné objaviť skryté mechanizmy, ktoré rozomleli všetky tradičné prvky nášho politického a duchovného sveta na konglomerát, v ktorom všetko akoby stratilo svoju osobitnú hodnotu a stalo sa nerozpoznateľným pre ľudské chápanie a nepoužiteľným na ľudský účel. Poddať sa čisto tomuto procesu dezintegrácie sa stalo neodolateľným pokušením nielen preto, že sa to javilo ako falošná veľkosť „historickej nevyhnutnosti“, ale aj preto, lebo sa všetko začalo zvonku javiť ako neživé, bezkrvné, nezmyselné a neskutočné.

Presvedčenie, že všetko, čo sa deje na tejto planéte, musí človek pochopiť, môže viesť k interpretácii histórie bežnými frázami. Pochopiť neznamená odmietnuť odporné, odvodiť bezprecedentné z precedensov alebo vysvetliť fenomény takými analógiami a zovšeobecneniami, vďaka ktorým nebudeme vnímať dôsledky reality a šok zo skúsenosti. Skôr to znamená preskúmať a vedome niesť bremeno, ktoré na nás položilo naše storočie – teda ani nepopierať jeho existenciu, ani sa nepoddať odovzdane jeho ťarche. Stručne povedané, pochopiť znamená pristupovať k realite nepredpajato, vnímavo a súčasne ju strpieť – nech by bola akákoľvek.

V tomto zmysle musí byť možné čeliť a porozumieť ohromujúcemu faktu, že sa taký nepatrný (a vo svetovej politike taký nedôležitý) fenomén ako židovská otázka a antisemitizmus stal katalyzátorom najprv nacistického hnutia, potom svetovej vojny a napokon vzniku tovární na smrť. Alebo grotesknej disparite medzi príčinou a následkom, ktorá uviedla éru imperializmu, keď hospodárske ťažkosti viedli v priebehu niekoľkých desaťročí k zásadnej transformácii politických okolností na celom svete. Alebo zvláštnemu rozporu medzi neskrývane proklamovaným cynickým „realizmom“ totalitných hnutí a ich nápadným opovrhovaním celkovou textúrou reality. Alebo dráždivému nesúladu medzi skutočnou mocou moderného človeka (väčšou než kedykoľvek predtým, ba až takou, že by mohol spochybniť samotnú existenciu svojho vlastného univerza) a jeho neschopnosťou žiť a chápať zmysel sveta vytvoreného vlastnou silou.

Totalitný pokus dobyť svet a totálne ho ovládnuť je ničivou cestou zo všetkých slepých uličiek. Jeho víťazstvo môže súčasne znamenať zničenie ľudstva; kdekoľvek sa totalitarizmus dostal k moci, začal ničiť samotnú podstatu človeka. No obrátiť sa chrbtom k ničivým silám storočia nemá veľký zmysel.

Problém je, že naša doba čudným spôsobom prepletá dobré so zlým, že bez imperialistickej „expanzie pre expanziu“ by sa svet nikdy nemo-

hol stať jedným; bez buržoázneho politického nástroja „moci pre moc“ by nemohla byť nikdy odhalená mohutnosť ľudskej sily; bez falošného sveta totalitných hnutí, v ktorých sa s bezprecedentnou čírosťou vyjasnili základné neistoty našej doby, by sme sa mohli dostať na pokraj záhuby a pritom si vôbec neuvedomiť, čo sa to vlastne stalo.

A ak je pravda, že absolútne zlo sa objavuje v konečných štádiách totalitarizmu (absolútne preto, lebo už nemôže byť odvodené z ľudske pochopiteľných motívov), tak je pravda aj to, že bez neho by sme možno nikdy nepoznali skutočne radikálnu povahu zla.

Antisemitizmus (nielen nenávisť k Židom), imperializmus (nielen dobýjanie), totalitarizmus (nielen diktatúra) – jeden po druhom s čoraz väčšou brutalitou demonštrovali, že ľudská dôstojnosť potrebuje záruku, ktorú je možné nájsť iba v novom politickom princípe, v novom zákone na zemi, ktorého platnosť musí tentoraz pochopiť celé ľudstvo, hoci jeho moc musí zostať prísne obmedzená, zakorenená a kontrolovaná novo definovanými teritoriálnymi entitami.

Už si nemôžeme dovoliť zobrať to, čo bolo dobré v minulosti, a nazvať to proste svojím dedičstvom, zbaviť sa zlého a jednoducho to považovať za mŕtve bremeno, ktoré čas sám od seba pochová v zabudnutí. Podzemný prúd dejín Západu konečne vyšiel na povrch a zmocnil sa dôstojnosti našej tradície. Toto je realita, v ktorej žijeme. A to je dôvod, prečo sú márne všetky snahy uniknúť pred temnom prítomnosti do nostalgie doposiaľ nedotknutej minulosti alebo do zabudnutia očakávajúceho lepšiu budúcnosť.

Hannah Arendtová

leto 1950

PREDSLOV K PRVEJ ČASTI: ANTISEMITIZMUS

ANTISEMITIZMUS ako sekulárna ideológia 19. storočia – podľa pomenovania, nie však podľa obsahu neznáma až do sedemdesiatych rokov 19. storočia – a náboženská nenávisť voči Židom, podnecovaná vzájomným nepriateľstvom dvoch súperiacich vyznaní, zjavne nie sú jedno a to isté; dokonca je otvorenou otázkou, do akej miery to prvé odvodzuje svoje argumenty a emocionálnu pôsobivosť od toho druhého. Predstava nepre-rušovanej reťaze prenasledovaní, vyhnaní a masakrov od konca Rímskej ríše cez stredovek a novovek až po našu éru, často navyše vyšperkovaná myšlienkou, že moderný antisemitizmus je len sekularizovanou verziou ľudových stredovekých povier,¹ nie je o nič sčestnejšia (hoci je, samozrejme, menej škodlivá) než zodpovedajúca antisemitská predstava o tajnej židovskej spoločnosti, ktorá vládla, prípadne sa o to snažila, svetu od staroveku. Z historického hľadiska je ruptúra medzi neskorým stredovekom

.....

¹ Posledným príkladom tohto názoru je dielo Normana Cohna *Warrant for Genocide. The myth of the Jewish world-conspiracy and the "Protocols of the Elders of Zion"*, New York, 1966. Autor začína implicitnou negáciou myšlienky, že vôbec existuje niečo ako židovská história. Podľa neho sú Židia „ľudia, ktorí... žijú roztrúsene po Európe od Lamanšského prielivu až po rieku Volgu a majú veľmi málo spoločného, s výnimkou svojich predkov ako stúpcov židovskej viery“ (s. 15). Naopak, antisemiti sa môžu hlásiť k priamemu a neprerušnému rodokmeňu v priestore a v čase od stredoveku, keď „Židov považovali za agentov Satana, vyznávačov diabla, démonov v ľudskej podobe“ (s. 41). Jediným obmedzením tohto paušalizujúceho zovšeobecnenia, ktoré učený autor diela *Pursuit of the Millenium* pripúšťa, je fakt, že sa zaoberá iba tým „najbrutálnejším druhom antisemitizmu, ktorý vedie k masakrom a k pokusu o genocídu“ (s. 16). Autor knihy sa zároveň dosť urputne snaží dokázať, že „masové nemecké obyvateľstvo nebolo v skutočnosti nikdy sfanatizované proti Židom“ a že ich vyhladenie „organizovali a v rozhodujúcej miere uskutočnili profesionáli z jednotiek SD a SS“, teda z organizácií, ktoré „v žiadnom prípade nepredstavujú typickú zmes nemeckej spoločnosti“ (s. 212 nn.). Človek by si prial, aby toto pranie bolo skutkom! Výsledkom je, že sa toto dielo číta, akoby ho napísal na základe svojich smutných spomienok niekedy pred štyridsiatimi rokmi nejaký premúdrejší člen *Verein zur Bekämpfung des Antisemitismus*.

a modernou dobou, pokiaľ ide o židovskú otázku, ešte výraznejšia než zlom medzi rímskym starovekom a stredovekom alebo priepať – často považovaná za najdôležitejší míľnik v histórii židovskej diaspóry –, ktorá oddeľovala katastrofy prvých krížových výprav od raného stredoveku. Táto ruptúra trvala takmer dve storočia, od 15. do konca 16. storočia, a počas nej boli vzťahy medzi Židmi a nežidovským obyvateľstvom na historicky najnižšom bode, čo sa týkalo aj židovského „nezájmu o situáciu a udalosti vonkajšieho sveta“, následkom čoho sa judaizmus stal „viac než kedykoľvek uzatvoreným systémom“. Práve v tejto dobe si Židia bez vonkajšieho zasahovania začali myslieť, že „rozdiel medzi židovstvom a ostatnými národmi nebol v zásade rozdielom vyznania a viery, ale vnútornej podstaty“ a že staroveká dichotómia medzi Židmi a Nežidmi má „skôr rasový pôvod, než že by išlo o doktrinálny rozpor.“² Tento posun v hodnotení cudzej povahy židovského národa, ktorý sa stal u nežidovského obyvateľstva všeobecne rozšíreným až oveľa neskôr, v dobe osvietenstva, je očividne podmienkou sine qua non zrodu antisemitizmu, pričom je do istej miery dôležité poznamenať, že k tomu došlo najprv v rámci židovskej sebainterpretácie a zhruba v čase rozpadu európskeho kresťanstva na tie etnické skupiny, ktoré sa neskôr politicky sebvyrýnili v systéme moderných národných štátov.

História antisemitizmu je podobne ako história nenávisťi k Židom súčasťou a kusom dlhého a komplikovaného príbehu vzťahov medzi Židmi a Nežidmi v podmienkach židovského rozptýlenia. Do polovice 19. storočia prakticky neexistoval záujem o túto históriu, čo sa časovo zhodovalo s nástupom antisemitizmu a jeho zúrivoú reakciou na emancipované a asimilované židovstvo – to bola nepochybne tá najhoršia možná konštelácia na vytvorenie spoľahlivých historických záznamov.³ Odtedy vychádza židovská i nežidovská historiografia z mylnej premisy – hoci

² Všetky citáty pochádzajú z diela Jacoba Katza *Exclusiveness and Tolerance, Jewish-Gentile Relations in Medieval and Modern Times*, New York, 1962 (kapitola 12). Ide o naskrze originálnu štúdiu, napísanú na najvyššej úrovni, ktorá by naozaj mala rozmetať „mnohé obľúbené predstavy moderného židovstva“, ako tvrdí obálka knihy, čo sa jej však nepodarilo, pretože ju tlač úplne ignorovala. Katz patrí k mladšej generácii židovských historikov, z ktorých mnohí učia na Jeruzalemskej univerzite a publikujú v hebrejčine. Je tak trochu záhadou, prečo sa ich diela v tejto krajine neprekladajú a neuverejňujú oveľa rýchlejšie. S nimi sa totiž naozaj končí „plačlivá“ prezentácia židovskej histórie, proti ktorej protestoval Salo W. Baron už takmer pred štyridsiatimi rokmi.

³ Je zaujímavé, že prvý moderný židovský historik J. M. Jost, ktorý písal v Nemecku v polovici minulého storočia, bol oveľa menej náchylný k všeobecným predsudkom sekulárnej židovskej historiografie než jeho renomovanejší nasledovníci.

zväčša z opačných dôvodov – obmedzovať sa na prvky nepriateľstva z kresťanských a zo židovských zdrojov a zdôrazňovať série katastrof, vyhnaní a masakrov, ktoré sprevádzali židovskú históriu, rovnako ako sprevádzali ozbrojené i neozbrojené konflikty, vojna, hladomor a morové epidémie históriu Európy. Netreba dodávať, že to bola židovská história so svojou silnou polemickou a apologetickou zaujatosťou, ktorá si zobrala za svoje viesť záznamy o protižidovskej nenávisti v kresťanskej histórii, kým antisemitom zostalo sledovať intelektuálne nevelmi odlišné záznamy starovekých židovských orgánov. Keď sa dostala na svetlo táto židovská tradícia často násilného antagonizmu voči kresťanom a Nežidom, „široká židovská verejnosť nebola iba pobúrená, ale aj úprimne ohromená,“⁴ ako dobre sa jej hovorcovi podarilo presvedčiť samých seba a všetkých ostatných o neexistujúcom fakte, že židovské odlúčenie bolo výhradne dôsledkom nepriateľstva nežidovského obyvateľstva a nedostatku osvety. Judaizmus, ako teraz tvrdili predovšetkým židovskí historici, bol vždy nadradený iným vierovyznaniam, pretože veril v ľudskú rovnosť a toleranciu. To, že táto sebaklamná teória, sprevádzaná presvedčením o tom, že židovský národ bol vždy pasívnym trpiacim objektom kresťanského prenasledovania, v skutočnosti prispela k prežitiu a modernizácii starého mýtu o vyvolenosti a v konečnom dôsledku viedla k novým a veľmi komplikovaným metódam vydeľovania, predurčeným na potvrdenie starovekej dichotómie, môže vari poslúžiť ako ironický výsmech tých, ktorí sa z akýchkoľvek dôvodov usilujú prikrášľovať politické fakty a historické záznamy a manipulovať nimi. Pretože ak mali Židia niečo spoločné so svojimi nežidovskými susedmi, pokiaľ išlo o podporu ich novo proklamovanej rovnosti, bola to práve oná nábožensky podmienená, vzájomne nepriateľská minulosť, prekypujúca na najvyššej úrovni kultúrnou bohatosťou v rovnakej miere, ako prekypovala fanatizmom a primitívnymi poverami na úrovni nevzdelaných más.

Ale aj iritujúce stereotypy tohto typu židovskej historiografie spočívajú na oveľa solídnejšom základe historických faktov, než ho predstavovali prekonané politické a spoločenské potreby európskeho židovstva 19. a začiatku 20. storočia. Kým židovská kultúrna história bola nekonečne rôznorodejšia, než sa predpokladalo, a príčiny katastrof sa odlišovali podľa historických a geografických okolností, je pravda, že sa odlišovali väčšmi v nežidovskom prostredí než v židovských obciach. Toto osudové nepochopenie, pretrvávajúce v populárnych prezentáciách židovskej

⁴ J. Katz, cit. d., s. 196.

histórie, spôsobili dva veľmi reálne faktory. Po zničení chrámu nemali Židia nikde a nikdy svoje vlastné územie a svoj vlastný štát; ich fyzická existencia vždy závisela od ochrany nežidovských úradov, hoci im zostali isté prostriedky na sebaobranu, ako bolo právo nosiť zbraň, zaručené „Židom vo Francúzsku a v Nemecku až do 13. storočia.“⁵ To však neznamená, že by Židom vždy upierali moc, hoci je pravda, že v každom násilnom spore, nech bol jeho dôvod akýkoľvek, boli Židia nielen zraniteľní, ale aj bezmocní, a preto bolo iba prirodzené, najmä počas storočí úplného odcudzenia, ktoré predchádzali ich vzostupu k politickej rovnoprávnosti, že všetky výbuchy násilia pociťovali len ako opakovanie toho istého javu. Ba čo viac, židovská tradícia chápala katastrofy v duchu mučeníctva, ktoré má historický základ v prvých storočiach nášho letopočtu, keď museli Židia i kresťania vzdorovať Rímskej ríši, ako aj v stredoveku, keď mali Židia otvorenú možnosť podrobiť sa krstu a tým sa vyhnúť prenasledovaniu, hoci dôvody násilia neboli náboženské, ale politické a hospodárske. V dôsledku tejto konštelácie faktov vznikla optická ilúzia, ktorej odvetdy podliehajú židovskí i nežidovskí historici. Historiografia sa „až doposiaľ zaoberala väčšmi kresťanskou odľukou od Židov než naopak,“⁶ následkom čoho zastierala inak dôležitejší fakt, že pre židovskú históriu malo väčší význam oddelovanie od nežidovského sveta a konkrétnejšie od kresťanského prostredia, než to bolo v opačnom prípade, a to zo zrejmeho dôvodu, že prežitie národa ako definovanej entity záviselo od tohto dobrovoľného oddelenia a nie, ako sa vždy predpokladalo, od nepriateľstva kresťanov a ľudí nežidovského pôvodu. Až v 19. a 20. storočí, po emancipácii a s rozširujúcou sa asimiláciou, začal hrať antisemitizmus istú úlohu pri zachovávaní národa, pretože len vtedy sa Židia začali usilovať o prijatie do nežidovskej spoločnosti.

Hoci protizidovské zmýšľanie bolo v 19. storočí medzi vzdelanými vrstvami v Európe pomerne rozšírené, antisemitizmus ako ideológia zostával až na pár výnimiek výsadou bláznov vo všeobecnosti a pomätencov z okraja spoločnosti konkrétne. Ešte aj pochybné výplody židovských apologetov, ktoré nikdy nepresvedčili nikoho okrem presvedčených, boli v porovnaní s tým, čo ponúkali nepriatelia Židov, pokiaľ išlo o historický výskum, žiarivým príkladom erudície a učnosti.⁷ Keď som po skončení vojny viac ako desať

⁵ Tamtiež, s. 6.

⁶ Tamtiež, s. 7.

⁷ Jedinou výnimkou je antisemitský historik Walter Frank, vedúci nacistického Ríšskeho inštitútu pre dejiny Nového Nemecka (*Reichsinstitut für Geschichte des Neuen Deutschlands*) a redaktor deviatich dielov *Forschungen zur Judenfrage*, 1937 – 1944.

rokov pripravovala materiál na túto knihu z dokumentárnych zdrojov a niekedy vynikajúcich monografií, neexistovalo jediné celkové spracovanie tejto témy, ktoré by zodpovedalo tým najelementárnejším zásadám historického výskumu. Odvtedy sa situácia takmer nezmenila. Je to o to poľutovaniahodnejšie, že potreba nestranného, pravdivého spracovania židovskej histórie sa v ostatnom čase stala naliehavejšou než kedykoľvek predtým. Politický vývoj 20. storočia uvrhol židovský národ do búrlivých udalostí; židovská otázka a antisemitizmus ako relatívne nevýznamné javy, pokiaľ išlo o svetovú politiku, sa stali katalyzátorom najprv vzostupu nacistického hnutia a ustanovenia organizačnej štruktúry tretej ríše, v ktorej musel každý občan dokázať, že nie je Žid, potom svetovej vojny, ktorej krutosť prekročila všetky hranice, a napokon bezprecedentného zločinu genocídy uprostred západnej civilizácie. Považovala som za samozrejmé, že to všetko si vyžaduje nielen nárek a odsúdenie, ale aj pochopenie. Táto kniha je pokusom porozumieť tomu, čo sa na prvý, ale aj na druhý pohľad javí proste ako nepochopiteľné.

Pochopiť neznamená odmietnuť odporné, odvodiť bezprecedentné z precedensov alebo vysvetliť fenomény takými analógiami a zovšeobecneniami, vďaka ktorým nebudeme vnímať dôsledky reality a šok zo skúsenosti. Skôr to znamená preskúmať a vedomo niesť bremeno, ktoré na nás položili udalosti – teda ani nepopierať jeho existenciu, ani sa nepoddať odovzdane jeho ťarche, ako keby všetko, čo sa skutočne stalo, nemohlo byť inak. Stručne povedané, pochopiť znamená pristupovať k realite nepredpokato, vnímavo a súčasne jej vzdorovať – nech by bola akákoľvek.

Toto porozumenie si vyžaduje istú znalosť židovskej histórie v Európe 19. storočia a sprievodného rozvoja antisemitizmu, hoci to samotné ešte nepostačuje. V nasledujúcich kapitolách sa zaoberám iba tými prvkami histórie 19. storočia, ktoré naozaj patria k „pôvodu totalitarizmu“. Zatiaľ ešte nik nenapísal súhrnnú históriu antisemitizmu a táto úloha presahuje rozsah tejto knihy. Pokiaľ táto medzera pretrváva, existuje z odborného hľadiska primerané oprávnenie uverejniť nasledujúce kapitoly ako nezávislý príspevok k celkovej histórii, hoci boli pôvodne zamýšľané ako súčasť prehistórie totalitarizmu. Navyše to, čo platí o histórii antisemitizmu a čomu sa rešpektovaní historici starostlivo vyhýbali, totiž to, že sa dostala rúk nežidovským bláznom a židovským apológom, platí *mutatis mutandis* takmer pre všetky prvky, ktoré neskôr vykryštalizovali do nového totalitného javu, pričom si ich sotva všimla učená i laická verejnosť, pretože patrili k podzemnému prúdu európskej histórie, kde mohli skryté

pred svetlom verejnosti a pozornosťou učencov nadobudnúť naskrze neočakávanú nákazlivosť.

Až keď sa tieto podzemné prúdy vykryštalizovali vo svojej katastrofickej podobe, vyrazili na povrch a dostali sa do pozornosti verejnosti, objavila sa tendencia jednoducho stotožniť totalitarizmus s jeho prvkami a pôvodom – akoby bolo možné každý výbuch antisemitizmu, rasizmu či imperializmu označiť ako „totalitarizmus“. Tento falošný postoj je rovnako zavádzajúci pri hľadaní historickej pravdy, ako je škodlivý pre politický úsudok. Totalitná politika – zďaleka nie jednoducho antisemitská, rasistická, imperialistická či komunistická – používa a zneužíva vlastné ideologické a politické prvky, až sa podstata jej faktickej reality, z ktorých pôvodne ideológie odvodili svoju silu a propagačnú hodnotu – napríklad realita triedneho boja alebo konflikt záujmov medzi Židmi a ich susedmi –, úplne vytratí. Bola by iste veľká chyba podceňovať úlohu, ktorú zohral a stále zohráva číry rasizmus v riadení štátov amerického Juhu, no bol by ešte väčší omyl, keby sme došli k retrospektívnemu záveru, že viac ako storočie vládol v Spojených štátoch totalitarizmus. Jediným priamym, nefalšovaným dôsledkom antisemitského hnutia 19. storočia nebol nacizmus, ale naopak sionizmus, ktorý, prinajmenšom v západnej ideologickej podobe, predstavoval istý druh kontraideológie, „odpoveď“ na antisemitizmus. Z toho však nevyplýva, že židovské sebauvedomenie bolo iba výtvorom antisemitizmu; dokonca i povrchná znalosť židovskej histórie, ktorej ústredným problémom od babylonského exilu bolo vždy prežitie národa v prevažne nepriaznivých podmienkach rozptýlenia, by mala rozptýliť najnovší mýtus, ktorý sa stal módnym v intelektuálnych kruhoch po Sartrovej „existenciálnej“ interpretácii *toho* Žida ako niekoho, koho považujú za Žida a definujú ako Žida tí ostatní.

Vari najlepšou ilustráciou rozdeľovania a spájania predtotalitného a totalitného antisemitizmu je absurdný príbeh „Protokolov sionských mudrcov“. To, že nacisti využili tento podvrh ako príručku na dobytie sveta, určite nie je súčasťou histórie antisemitizmu, ale iba touto históriou sa môže vysvetliť, prečo bola táto preukázateľná táranina dostatočne vierohodná, aby sa stala vhodným nástrojom protižidovskej propagandy. Na druhej strane sa však touto históriou nedá vysvetliť, prečo sa totalitný nárok na svetovládu, uplatňovaný členmi a metódami tajnej spoločnosti, mal stať prítlačivým politickým cieľom. Táto politicky (hoci nie propagandisticky) oveľa relevantnejšia funkcia má všeobecne korene v imperializme, v jeho vysoko výbušnej kontinentálnej verzii, konkrétne v takzvaných panhnutiach.

Táto kniha je obmedzená v čase a priestore, ako aj v téme. Jej rozbor sa sústreďuje na židovskú históriu v strednej a západnej Európe od čias Židov pri panovníckych dvoroch až po Dreyfusovu aféru, pokiaľ bola relevantná vo vzťahu k zrodu antisemitizmu a ním ovplyvnená. Zaoberá sa antisemitskými hnutiami, ktoré boli ešte pomerne pevne založené na faktúálnej realite charakteristickej pre vzťahy medzi Židmi a Nežidmi, to jest na úlohe, ktorú Židia zohrali pri rozvoji národného štátu na jednej strane a v nežidovskej spoločnosti na strane druhej. Vznik prvých antisemitských strán v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 19. storočia je zlomovým bodom, keď došlo k prekročeniu obmedzenej, faktúálnej základne záujmového konfliktu a preukázateľnej skúsenosti a otvorila sa cesta, na ktorej konci bolo „konečné riešenie“. Odvtedy v epoche imperialismu, po ktorej nasledovalo obdobie totalitných hnutí a totalitných vlád, už nie je možné izolovať židovskú otázku alebo antisemitskú ideológiu od problémov, ktoré v skutočnosti nemajú takmer žiadny súvis s realitami modernej židovskej histórie. A dôvodom nie je iba a nie primárne to, že tieto problémy zohrali takú významnú úlohu vo svetovom dianí, ale to, že antisemitizmus ako taký bol teraz použitý na vedľajšie účely, ktoré – hoci ich implementácia v konečnom dôsledku urobila zo Židov ich hlavné obete – ponechali všetky konkrétne židovské a protizidovské záujmy úplne bokom.

V druhom a treťom diele tejto práce čitateľ nájde imperialistické a totalitné verzie antisemitizmu 20. storočia.

PREDSLOV K DRUHEJ ČASTI: IMPERIALIZMUS

ZRIEDKAKEDY bolo možné datovať začiatok nejakého historického obdobia s takou presnosťou a len vzácné sa dobovým pozorovateľom naskytla príležitosť byť svedkom jeho definitívneho konca, ako to bolo v prípade epochy imperializmu. Lebo imperializmus, ktorý vznikol z kolonializmu a zapríčinil ho nesúlad medzi systémom národného štátu a hospodárskym a priemyselným rozvojom v poslednej tretine 19. storočia, nezačal svoju politiku expanzie pre expanziu skôr ako okolo roku 1884 a tento nový variant mocenskej politiky sa odlišoval práve tak od národných vojnových výbojov v pohraničných vojnách, ako od skutočného budovania impéria v rímskom štýle. Jeho koniec, ktorý sa po „likvidácii impéria jeho veličenstva“, ktorej Churchill odmietol „predsedať“, zdal nevyhnutný, sa stal dokonanou skutočnosťou vyhlásením nezávislosti Indie. To, že Briti dobrovoľne zrušili svoju koloniálnu nadvládu, zostáva dodnes jednou z najvýznamnejších udalostí dejín 20. storočia a po tom, ako sa to stalo, nemohol už žiadny európsky štát udržať svoje zámorské dŕžavy. Jedinou výnimkou je Portugalsko, ktorého zvláštna schopnosť pokračovať v boji, ktorý museli vzdať všetky ostatné európske koloniálne mocnosti, možno vychádza z jeho národnej zaostalosti a nie zo Salazarovej diktatúry, pretože to nebolo iba následkom slabosti alebo vyčerpania v dvoch vražedných vojnách za života jednej generácie, ale išlo aj o morálne zábrany a politické názory najrozvinutejších národných štátov, ktoré odrádzali od prijatia extrémnych opatrení, zavedenia „administratívnych masakrov“ (A. Carhill), ktoré by možno zlomili nenásilnú vzburu v Indii, a od pokračovania v „ovládaní podrobených rás“ (lord Cromer), lebo by to mohlo mať nanajvýš obávaný bumerangový efekt v materských krajinách. Keď sa konečne Francúzsko vďaka doposiaľ nedotknuteľnej autorite de Gaulla odvážilo vzdať Alžírsku, ktoré vždy považovalo za svoju súčasť podobne ako *département de la Seine*, zdalo sa, že bol prekročený bod, odkiaľ už niet návratu.